

SUTUS ISTVÁN (volt kőműves – az Erzsébet híd építésének politikai kormánybiztosa)

1981-1982

— Maguk egy tanulmányt készítenek. Én ebben segítséget akartam adni azzal, hogy elmondtam, ilyen dolgok is voltak és néhányan estünk áldozatul. Áldozat?! A fene tudja. Bennem is biztos, hogy volt hiba, de hát én is olyan vagyok, mint a szentek: az én kezem is erre hajlik, kifelé nem, mert összetörök, tehát csak úgy láthatom, ahogy átéltem.

— Az én történetem ott kezdődött, amikor államosították az építőipart. Akkor Ácson a helyi pártszervezetnek csúcsvezetőségi tagja voltam, alig húszévesen és be akartak iskolázni könyvelői tanfolyamra. Jelentkeztem a vállalat igazgatójánál, hogy kilépek, mert beiskoláznak. És akkor mondja: egy fenét fogsz te kilépni, hát te nálunk is jó káder vagy.

— Mikor lett a párt tagja?

— 1947-ben, tizenkilenc éves koromban. De érdekes egyébként, ha már szociológiát vesznek, hogy szóval én sose úgy készültem, hogy én párttag akarok lenni, vagy én ilyen öntudatos vagyok. 1945-ben hazajöttem a fogságból, pár hónapig voltam fogságban — és akkor a kommunista pártban voltak a magamfajta iparos gyerekek, akikkel együtt haverkodtunk. No, többek között a párttitkár fia is. Így jártam a taggyűlésre, falu-járni, agitálni, mint a párttagok. S amikor jött 1948-ban a két párt egyesülése, akkor megkérdezték, hogy hol a tagkönyved? Mondtam, hogy nekem nincs tagkönyvem. Hogy létezik az? Hát te párttag vagy. Nem vagyok párttag. Akkor már a kommunista pártban felvételi zárlat volt. No, hova lépjek be? Hát nagyon gyorsan a szocdem pártba, mert ott még három napig be lehet lépni. Na, így lettem párttag.

— Egy fiatal párttagot akkoriban nagyon gyorsan bekaptak a mozgalomba. Így kerültem a komáromi Magasépítőkhöz, akik beiskoláztak a szakérettségire. Hat általános iskolai végzettségem volt. Osztálytársaink közül többen voltak, akiknek hat-hét gimnáziumuk is volt.

— Mikor beiskolázták a szakérettségire, milyen tervekkel ment oda? Hogy magából értelmiségi lesz, vagy mozgalmi funkcionárius?

— Mindenképp a szakmai rész érdekelt, soha nem akartam politikus lenni.

— Pártfunkciója volt a kollégium előtt?

— Ha jól emlékszem, pártbizalmi voltam. S a szakérettségi után közvetlenül a Műszaki Egyetemen az építészmérnöki karnak voltam a szervező párttitkára. Tehát ott is gyorsan bekerültem a sűrűbe.

— Na most, mi volt a szakérettségis kollégiumban a legnehezebb a tanulmányi feladatok közül?

— Az első pár hónap istentelen nehéz volt. Sokat korrepetáltak a tanárok, hallgatótársak, - jó kollektíva volt.

— Hányszor látogatott haza?

— Havonta egyszer.

— És hogy alakult a szüleinek az élete eközben?

— Az apám a földalatti vasútnál dolgozott, építőipari munkás volt, állványozó; az anyám pedig háztartásbeli. Két éves koromtól külön éltek. Anyám második házassága kedvezően alakult. Egy értelmesebb, jól menő gazdálkodó emberhez ment hozzá, szerencsésen vészelte át azt a nehéz időszakot. Azt hiszem négy vagy öt hold földön gazdálkodtak, de nagyon okosan, célszerűen, tervszerűen.

— A szakérettségis kollégium után hogyan került a Műszaki Egyetemre?

— Felvételi nélkül, automatikusan. Így vettek föl mindannyiunkat, hogy kiértésítettek: sikeres szakérettségi vizsgája alapján felvételt nyert -, itt és ekkor kell jelentkezni.

— A pártból, a honvédségtől vagy a belügyminisztériumtól nem ajánlották fel a szakérettségi után, hogy kiemelik?

— Nem, de hadd mondjak el egy jellemző epizódot. Egyszer a Rákosi kijött egy ilyen nagyaktíva értekezletet tartani a Műszaki Egyetemre, és hát én is, mint a pártvezetőség egyik tagja, részt vettem ezen az aktíván. Feleségem vidéken élt, 1952-ben megszületett az első gyerek, és mondtam Rákosinak, hogy nagyon kínos körülmények között élek. Ez már beszélgetésben volt, tehát nem a plénum előtt.

— Rákosi tudta magáról, hogy szakérettségis?

— Igen, Nagyon kiválogatott beszélgetőpartnerei voltak, kifejezetten a proliból lett hallgatók, azután szigorúan a párttagság. Még az egyetemi tanárok közül is csak válogatott társaság lehetett ott. Következmény: pár nap múlva hívtak a dékáni hivatalba és fölvittek Budára, megmutattak egy gyönyörű szép villát, több szobás, süppedős, nagy vastag szőnyegekkel, nézzek körül és mondjam meg, hogy tetszik. És mondtam: hogy isteni — hát fantasztikus. Mondták, hogy itt a kulcs, ez a tied, csak alá kell írni leltár szerint, hogy átvetted, és aztán a többit majd később megbeszéljük. Á — nekem csak egy szoba-konyha kell, ahol főz a feleségem, meg én tudok rajzolni, tanulni. No szóval, így volt. Összesen egy ilyen lehetőségem volt, nem fogadtam el. Mindenki maflának tartott, hogy később milyen jó lett volna ez...

— Végül, hogy oldódott meg a lakás?

— Így, hogy azt az évet még végigjártam, a feleségem visszament a szüleihez. Már a második évre halasztást kértem azzal, hogy egy év alatt megpróbálom rendezni a dolgaimat a lakás tekintetében — nem sikerült. Följöttem építésvezetőnek a három kerületi Tatarozó Vállalathoz 1953-ban azzal, hogy egy hónapos próbaidő után, ha megfelelek, adnak lakást. Megfeleltem, lakást mégse adtak, aztán még egy év halasztás, aztán kimaradtam. Aztán, hogy már föl volt csigázva bennem az érdeklődés a tanulás után, mindjárt párttitkár lettem, hogy ne mondjam ugye, gyorsan rám csaptak, hogy alakítsam meg a pártszervezetet. Megszerveztem. A technikumot ugye munka mellett el is végeztem, nagyon-nagyon lezserül.

— Térjünk vissza erre a rózsadombi dologra. Mi volt az a lelki gátlás?

— Semmiféle tudatos dolog nem volt benne, csupán egy ilyen primitív valami. Én a zenében nem vagyok képzett, de egy jó magyar nótát, egy operettet nagyon tudok élvezni. De ha egy komolyzene megszólal nekem, akkor olyan zaklatottság jön rám, mert nem értem, tehát nincs megfelelő műveltségem. Szóval az én hat elemis kőműveslegényi életkörülményeimhez viszonyítottan ez egy olyan nagy valami lett volna, hogy én azt el se tudtam képzelni. Azóta sem gondolkoztam, hogy mért nem fogadtam el. Nem kellett, és kész!

— És hogyhogy nem jutott később eszébe, hogy a párthoz forduljon lakásért?

— Hát nem tudom... Nem tudom. Ezt már nem tudnám megmondani, mert akkor, amikor felmentünk a Rózsadombra, a Fővárosi Tanács vezetője is velünk jött. Tehát ő hozta tulajdonképpen a leltárt, hogy mi van benne egy kitelepített vagy kidisszidált valakinek a lakása volt. Hát ezt csak utólag mondom, hogy szinte szerencsém is volt az a buta szerénységem, vagy primitívségem, mert 1956-ban azt, aki oda beköltözött, kinyírták.

— Ki volt az?

— Nem tudnám megmondani. Nem közülünk való valaki volt. A párt emelte ki akkor. Én összesen annak tudom be, hogy primitív voltam. Ha most azt mondanák, hogy itt van húsz darab Bartók-lemez nem szeretem, mert nem értem meg, azt mondanám: köszönöm szépen, nem. De ha egy Amanda Leart adnának, akkor arra igent mondanék, talán még viszonoznám is.

— 1962-ig három munkahelyen volt építésvezető. Elég sűrűn voltak munkahelyváltások.

— Körülbelül hároméves periódusaim voltak. A Tatarozó Vállalattól elmentem egy mélyépítő vállalathoz, a harmadik egy lakásépítő vállalat volt, ez volt az ÉM 44-es. Ezek minden konfliktustól mentes változások voltak. Tehát olyan, hogy képezem magam ebben is, abban is, hogy valamikor egyszer én abból úgy profitáljak majd magamnak, hogy többoldalú is vagyok a szakmában. Az ÉM 44-esnél nagyon gyorsan rám csaptak, mint káderre. Ha jól emlékszem 1959-ben mentem hozzájuk.

— Mielőtt tovább mennénk, azt szeretném megkérdezni, hogy 1956-ot melyik vállalatnál élte át?

— Ötvenhat augusztusában, még a Tatarozó Vállalatnál voltam, és akkor még 1956 engem nem úgy érintett, hogy jaj, itt valami politikai akármi készül, engem egy szolgálatkész embernek könyveltek el, aki nem törődtem azzal, hogy mit mondanak, én egyel törődtem, hogy ez a párt utasítása, ezt kell tenni. Nem volt önálló véleményem. Volt egy ösztönös valami bennem. Mondták, csinálni kell, párthatározat, végre kell hajtani.

— Mit kellett csinálni?

— Tehát 1956 augusztusáig én ott párttitkár voltam.

— És mint párttitkár, hogy élte át azt a nyarat?

— Talán egy epizódot elmondok magának. A szobafestő részleg volt a legnagyobb és a legjövedelmezőbb nálunk a Tatarozónál — és a csoportvezető egy volt nyilas volt. Kisiparos volt, de nagyon jól dolgozott, jól össze tudta fogni az embereket. Tett az többször ilyen — hogy mondjam? Rendszerellenes kijelentéseket, az akkori szóhasználattal. És egyszer bejött hozzám az egyik volt nyilas, az is az ő csoportjában dolgozott és mondta, hogy ő ült, ő a börtönt letöltötte és ott megfogadta, hogy soha többet a rendszer ellen nem és úgy érzi, hogy kötelessége, hogy elmondja nekem, hogy a másik ilyen meg olyan rágalmozó kijelentéseket tesz. S akkor bementem az igazgatóhoz és mondom neki, hogy te, hát valahogy oldjuk meg már ezt a kérdést, beszéljünk a csoportvezetővel, mert ez egy nagyon jó munkásember, hát tartsa a pofáját. Hát, ha ez a véleménye, akkor tartsa meg magának, de ne lázítson. Akkor behívtuk, elbeszélgettünk vele és elmondtuk, hogy öregem, ezt lehetne több hónappal is, vagy egy internálással is lerendezni, hát úgy gondold meg. De utána nagyon sokszor meghálálta, és nagyon sokan elmondták, hogy rendes voltam.

— A földalatti vasúthoz 1956 nyarán úgy kerültem, hogy itt nem ismert senki, csak az az egy volt kollégám. Ott még ismerkedtem és mentem vissza a régi kollektívába, hogy hát fiúk mi van? Mi lesz, hogy lesz? És jött oda a csoportvezető, hogy mi van Pista? Rossz színed van. Csak nem érzed rosszul magad? Tehát olyan pofátlan volt ez az ember, akit tényleg kihúztam a drekből akkor. Azt mondta, hogy majd rád kerül a sor, egyszer te hívatál beszélgetésre, most én is meg foglak hívni, megvan a címed, meg foglak találni. Nagyon nyugodt, határozott hang volt. Na aztán elkerültem őket. Az új munkahelyemen, hát augusztusban mentem oda pár hónap után munkástanácsot alakítottak és bejelöltek. Én fölálltam és mondtam, hogy elnézést kérek, én párttag vagyok. Nem létezik! Dehogynem! Nahát, aki ilyen rendes ember, az nem létezik. Akkor biztos muszáj volt belépni. Mondom, hogy nem volt muszáj belépni. Valahogy úgy alakultak a dolgok, és én úgy érzem, hogy elköteleztem magam. Ha elkövettem bűnt, felelősségre vonnak. De nem. Nem érdekes! Bementem a pártbizottság titkárához és mondtam neki, hogy te, bajban vagyok, mert ezek a hülyék, ott be akarnak választani. Azt mondja, fogadd el, legalább lesz információm. Mondom, öregem nem megy, mert ha oda elkötelezem magam, akkor kirtartok amellelt. Szóval nem megy a kétkulacsosság. A végén nem vállaltam ilyen irányú tisztséget.

Na most, 1957-ben jöttek az elbocsájtások. Olyan műszaki emberek, akikről én nem tudtam, hogy milyen tisztséget viseltek a munkástanácsban és a rendszer ellen mit tettek 1956-ban — csak jött egy ilyen értekezlet, ahol ott közölték egy műszaki értekezleten, hogy ez meg ez holnaptól kezdve megy a fenébe. S aztán egy hét múlva megint: ez meg ez. S mondom a főépítés-vezetőnek, hogy te, nyugtalan vagyok. Nézzek magamnak helyet? Hát a fene tudja. Én ezeket az embereket nem ismertem másképp, mint jó szakembereket. Igen, de hóbörögtek. Te nyugodtan maradhatsz.

— Akkor az MHSZ-ben politikai vezetőféle voltam. Vidékre kellett lemenni egy alagutat befejezni, mert az építésvezető a befejezés előtt kb. félévvel kilépett. Behívtak a főépítés-vezetőhöz, hogy öregem, le kell menni vidékre. Mondom, ne hülyéskedjete, hát két gyerekem van, hát, hogy menjek én le? Behívatott az igazgató és azt mondja, hogy figyeljen ide, én meg fogom magát fizetni ezért, összesen fél év, de lehet, hogy ha ráhajt, negyedév alatt befejezi. A maximális prémiumot fogja kapni. Hát elvállaltam. Jött a prémiumfizetés. Odamegyek a pénztároshoz, megnézi az egyik főépítés-vezető listáját, nem vagyok rajta. A másikat, a harmadikat, egyiken se. Elővettem egy újságot, megnéztem, hol hirdetnek felvételt. Az EM 44-esnél. Fölvívtam a személyzetist, elmondtam, hogy milyen körülmények között vagyok, becsaptak, felvesznek-e? Azt

mondja a személyzetis, igen, felvesznek, jöjjenek. Mentem. Na itt hatvanban kiemelték a vállalati párttitkárt. Kijött hozzám a párttitkár. Azt mondja, öregem, már egy-két hozzászólásodra is fölfigyeltünk, mit szólnál hozzá, hogy ha függetlenített pártmunkás lennél? Mondom: az mit jelent? Azt mondja? azt jelenti, hogy nem termelési irányítasz, hanem a pártszervezetet irányítod. Vitatkoztunk, aztán elküldtek egy kéthetes pártiskolára, aztán egy hathetesre. Amikor a vezetőségválasztás jött, párttitkár lettem. Akkor elküldtek hathónapos iskolára.

— Ott az Ajtósi-Dürer-soron a pártfőiskolán voltam. Így körülbelül négy hónap telhetett el amikor behívtak a tanszékre. Kettőnket hívtak be, hogy úgy döntöttek, hogy bennünket javasolnak a Szovjetunióba pártfőiskolára, ösztöndíjjal, teljes fizetéssel. Nagyon meglepődtem s mondtam, ezen el kell gondolkozni, meg kell beszélni a családdal. No, lényeg az volt, hogy másnap visszakérdeztem, hogy tulajdonképpen, ha én ezt elvégzem, akkor mi leszek, mi lesz belőlem? S akkor mondták: lehetek megyei párttitkár, kerületi párttitkár, miniszterhelyettes, meg ahol éppen a pártnak szüksége lesz káderre. Mondtam, hogy ha a családot is kivihetem - még a gyerekek kicsik voltak akkor, és ha az építőiparban, biztos, hogy az építőiparban kerülök vissza, akkor elvállalom. Azt mondták, hogy nem lehet garantálni, mert azt a mindenkori pártpolitika dönti el, hogy képzett káderre az adott időszakban hol lesz szükség. Azt mondták: lehet, hogy egy állami gazdaságba kerülök igazgatónak. Hát mondom, az nevesítéses dolog lenne, egy volt kőműves. Na így nem vállaltam... Befejeztem az iskolát. Az öt kerületi pártbizottsághoz tartoztunk. Behívtak, hogy az Erzsébet hídhöz kellene egy politikai kormánybiztos. És hát nekem olyan jó szervezőképességem van mondták, úgy gondolták, hogy vállaljam. Gondolkoztam. Vasszerkezet egy híd, amelyet még soha nem építettem. Megkérdeztem, hogy mi a perspektívám. Azt mondták, hogy vagy beválok és akkor továbbra is a párt tart meg kádernek az építőiparban, vagy. Befejeződött az Erzsébet híd, kaptam egy munkaéremrend ezüst fokozatot.

— Mit jelentett gyakorlatilag az, hogy politikai biztos?

— Az Erzsébet hídnak volt egy szakbizottsága, ahol a tervezők, a Műszaki Egyetem professzorai a kábelhíd szerkezete miatt rendszeresen összeültek és megvitatták, hogy mit, hogy kellene csinálni, de döntést nem hoztak. Akadémikus jellegű vita folyt. Akkor a pártközpont fölfigyelt rá, hogy nem halad a munka kellően, s azt mondták, hogy egy operatív jellegű valamire van szükség. Először tehát kineveztek pártszervezőnek, de elmondták, hogy a pártközpont hatáskörébe tartozom. Akkor Nyers Rezső volt az ipari osztály vezetője. A Budapesti Pártbizottság ipari vezetője volt a másik partner. No most, itt az volt a kérdés, hogy szükség van-e külön gazdasági kormánybiztosra vagy a politikai kormánybiztos, mármint pártvezetőt így tiszteltek elegendő-e a munka dinamikus folytatására. Most ott konzultáltam a vezetőkkel nagyon kedvezően fogadtak egyébként, befogadtak maguk közé — és azt a javaslatot tették, hogy minél több felé oszlik az irányítás, annál nehezebb lesz, úgyhogy inkább tegyek javaslatot a pártközpontban egy operatív bizottság létrehozására. A pártközpont elfogadta. Az operatív bizottságnak tagja volt a KGM egyik miniszterhelyettese, a KPM egyik miniszterhelyettese és a Fővárosi Tanács képviselője. Négyen voltunk az operatív bizottságban, akik döntésre jogosultak voltunk.

— Milyen volt a fizetése?

— Nagyon szerencsés helyzetben voltam, a pártmunkások közül talán ketten-hárman voltunk ilyenek. A pártmunkási az elég alacsony volt, de adtak egy mellékfoglalkozás egyösszegű munkavállalási szerződést. Inkább jövedelemnek lehet ezt nevezni. Ezzel együtt már valamivel meghaladta az előző fizetésemet. Aztán November 7-ére kaptam egy kis táncoló figurát, könyveket, jutalomüdvölést és ilyeneket. Anyagot a pártbizottság nem adott, inkább ilyen tárgyi dolgokat.

— Na, időközben beválasztottak az V. kerületi pártbizottságba abból a meggondolásból, hogy az V. kerület területén vannak a minisztériumok, főhatóságok és mint pártbizottsági tag könnyebben tudok szót érteni ezekkel a vezetőkkel... Különösebb politikai tevékenységet nem vártak tőlem, csak annyit, hogy a pártbizottsági üléseken részt vegyek. Kétszer számoltam be a híd építéséről, de különösebb párttevékenységem nem volt. Így, hogy a párt hatáskörével és az akkori viszonyokat véve alapul, szóval a párt erejével, hatalmával befolyásoltam az építkezést.

— A hidépítés szakmai részét tudta követni?

— Azt meg kellett tanulnom — azt a nyelvezetet. Egy jó félévbe került mire megértettem, hogy amikor összeülnek a tervezők, a kivitelezés vezetői, miről is beszélnek.

— Nem okozott ez konfliktust?

— Konfliktust nem, hanem istentelen sok energiát vett el tőlem, hogy hát körülbelül tudjam, miről van szó. Sokan segítettek. Mondtam, hogy elfogadtak kezdettől fogva.

— No most ezek az évek a konszolidáció évei voltak.

— Nagyon nehéz volt. Sok mindent én magam sem értettem, aztán mások sem értették és hát engem, mint a pártközpont megbízottját kérdezték, hogy ezt, hogy kell érteni, azt hogy kell érteni.

— Mit nem értett?

— Hát nem érttem azt a részét, amikor bejelentették, azt hiszem Gáspár Sándor volt az előadó, úgy adta elő, hogy elfogadtam és amikor visszamentem a pártbizottságra és mondom ott az elvtársaimnak, hogy na most végre értem, hogy miért kellett megszüntetni ezt a származás szerinti kategorizálást. Sokan a régi, 1945 előtti, az ellenállásban is aktívan részt vett elvtársak egy része nem értette. Nem értették, nem fogadták el, hogy hova fog ez vezetni, hogy mi lesz velünk prolikkal, munkásokkal... Szóval, hogy ha az értelmiséget beveszik. Szóval nem fogadták szívesen. És én ezt nem tudtam megérteni. Hát, ha a pártközpont így döntött, a politikai bizottság akkor mért nem érti ezt meg az apparátus? Szóval konfliktus volt.

— Maga nem érezte azt, hogy ez esetleg magának sem jó?

— Nem. Nem. Én olyan jóhiszemű voltam, még vagyok is néha nem jellemzően, de néha még előfordul, hogy elhiszem: amikor ilyen kormányprogramot, vagy pártprogramot meghirdetnek, hogy azt úgy is fogják megvalósítani. Aztán jön a csalódás később. Tehát én akkor még éretlen voltam mindig politikailag, de fogékony, úgy hogy megmaradt bennem, hogy fönt igen, lent nem? Szóval azt, hogy a felső vezetés már eljutott odáig, hogy fölismerte azt, hogy a társadalom nem haladhat úgy, hogy osztályozzuk az embereket és nem a képességek döntenek, hanem hát valakire kimondják, hogy ez megbízható, ez nem megbízható, akkor szóval lesz egy konfliktus, amit egyszer föl kell oldani. A többség elfogadta, de hibás, nem kellően megfontolt valaminek tartották. Azok az én pártmunkás elvtársaim ott bent, most már könnyen mondom, de akkor ezt én se tudtam megérteni, úgy szemellenzővel jártak még. Többek között olyan szemlélet uralkodott, hogy ebben az országban, amíg szocializmust építünk, két vezetés lesz. Egy politikai — ez lesz az első, a második a gazdasági. És a gazdasági mindig alá lesz rendelve a politikai vezetésnek. Tehát itt főzőcskézték meg azokat a funkcionáriusok jórészét, akik úgy bekerülgettünk oda.

- Szóval az Erzsébet-híd. Fölkínálták, elvégeztem, nagyon megköszönték, Kádár személyesen. Le vagyok fényképezve Kádárral, mikor a munkaérendet átadja. Kifejezetten hozzám jöttek, szinte csak körülöttem filmeztek. Kádár megkért, hogy képezsem magam és vállaljak komolyabb feladatot, mert sok ilyen agilis emberre van szükség. Fölajánlották a földalatti vasút építésénél ugyanezt a funkciót. Elfogadtam. Egy hét múlva közölték, hogy a pártközpont nem adott státuszt erre a funkcióra. Szóba került, hogy a vasútnak legyen az országos instruktora a pártközpontban. Mondtam: köszönöm szépen, a vasút abszolút nem érdekel, nem lennék jó pártmunkás ott. Fölajánlották, hogy az egyik tervező vállalat, nem tudom megmondani melyik, a Duna parton van, annak legyen a függetlenített párttitkára. Mondtam, hogy nem, elméleti jellegű és én mindig gyakorlati tevékenységet folytattam. Szóval nem. Akkor szóba került még az, hogy a Belügyminisztériumban az ipari elhárítókhoz ilyen alezredesi beosztással kerüljek át. Mondtam: nem, mert irtózom a rendőrmunkától ez valami olyan maradt bennem, hogy milyen rendőr régi vagy új, mindegyeszoval idegenkedtem. Akkor megkérdezték, mit vállalnék. Hát mondtam, hogy visszamegyek oda, ahonnan kiemelték, és nincs harag. Á hát nagyon szerény vagyok, szó se lehet róla, annál sokkal többre vagyok képes. Fölajánlottak két igazgatói helyet, többek között a KGM építőipari vállalatát 1200 fővel. Elfogadtam. Így lettem igazgató.

— Körülbelül két hónapja lehettem igazgató, amikor hívtak a pártközpontba lakásomon kerestek meg, hogy menjek be. Bementem és mondták, hogy: öreg, megvan a státusz, gyere. Én mondtam, hogy ne vacakoljatok, decemberben kineveztek igazgatónak. Akkor összenéztek. Ki nevezett ki? Mondom, hogy a Budapesti Pártbizottság. Hát, hogy ez nem volt összehangolva, hát rád számítottunk.

— No most ennél a KGM vállalatnál ön kb. azt az időszakot élte át, amikor az "új gazdasági mechanizmus" előkészítése folyt. Ezzel kapcsolatban voltak kádercserék. Erről mit tud nekünk mesélni?

— Azt az időszakot utólag értékelem. Jól fölhoztam a vállalatot. Egyetlenegy nagyon nagy hibát követtem el. Már akkor alkalmaztam azt a módszert, ami ma követelmény, hogy engem nem érdekelt, honnan jött, ki patronálja, ha nem dolgozott jól, leváltottam. Előfordult, hogy egy év alatt tizenkét osztályvezetőt váltottam le. Köztük a személyzeti osztály vezetőjét is, mert alkalmatlannak tartottam és ezt be is bizonyítottam. Az illetékes IX. kerületi pártbizottság példaként, jó példaként hozta ki, hogy így kell rendet csinálni, hogy aki nem felel meg, az menjen. És akkor jött valami olyasmi megfogalmazás, amit később hivatalból is elmondtak, hogy én ott nyíltan meghirdettem, hogy elmúlt a humánus idősza, most a követelmény idősza van. Föl kell készülni az új mechanizmusra, az pedig csak úgy lehet, ha nem a humánus, hanem a követelmény van előtérben. Jött az új mechanizmus. Előzőleg, mint a KGM igazgatóját elküldtek háromhetes vezető-továbbképzőre Dunaujvárosba olyanokkal, mint a Horváth Ede Győrből. Meg egy csomó pesti nagyvállalat vezérigazgatója — ilyenekkel kerültem egy csoportba. És hát annyit adtak elméletben az új mechanizmusról Susányszky volt az egyik előadó, azt hiszem a tanfolyam vezetője is ő volt —, hogy szinte úgy éreztem, teljesen új világ kezdődik. És még mindig friss voltam — és azt mondtam, hogy na, hazamegyek én is, ez egy tabula rasa. S tényleg ott osztályvezetőknek, még az építésvezetőket is bevonva, tartottam tájékoztatót, tehát továbbadtam annak a lényegét, amit én ott három hét alatt összeszedettem. A pártbizottság ezt kipuhította és megkért, hogy a IX. kerületbeli építőipari jellegű szövetkezetek, vállalatok vezetőinek, párttitkárainak is tartsam meg ugyanezt az ismertető előadást. Körülbelül 5-6 másfél órás előadásból állt ez, és akkor én voltam az isten, aki ugye előre járt.

Az összetűzésem később kezdődött. Kellett írni egy szakdolgozatot: mindenkinek a saját vállalatáról, hogy hogyan fejlesztené, mit dolgozna át. Megcsináltam én is, konzulensekkel természetesen. A szakdolgozatok közül kiemelték kettőt, az enyémet is és a miniszter külön engedélyével lehetőséget kaptunk, hogy mérnök-közgazdász szakra fölvételt nyerjünk. Hát, mint bolond a fülének úgy örültem, s bementem a pártbizottságra, hogy ilyen lehetőséget kaptam és megyek a Műszaki Egyetemre. Szó se lehet róla mondták, mert ők beiskoláztak engem a Marxista Egyetemre. Most az a fontos, hogy a gazdasági vezetők politikailag legyenek képzettek. Mondtam: értsétek meg, az életben nekem ekkora lehetőségem nem lesz, hogy én egy mérnök-közgazdászt el tudjak végezni. Most még van bennem szufla. Azt mondták: ha akarod, elvégezheted, de a Marxista Egyetemre be kell iratkoznod. Mondtam, akkor legyenek szívesek megmondani — egy igazgató egy embert kíván, egy esti tagozatú műszaki egyetem, még azt is elveszi az emberből, de még a marxista egyetem? Hát azért illik, mindenütt helytállni nem megy. Akkor azt dobd el, de a marxista egyetemet el kell végezni. Elvették a lehetőséget.

— Hát aztán kitört a botrány. Sok sértődött ember volt körülöttem. A párthatározat szerint én a pártirányítást megtagadom és kiszakítottam magam, önállósítottam, hogy nem veszem semmibe az irányító pártszervezetnek a képviselőjét. Adtak egy figyelmeztetést, pártbüntetést.

— Nem fellebbezett?

— Dehogynem. Szépvölgyi volt a budapesti első titkár, és mondtam neki, hogy ne haragudj, ez és ez a lényege. Hát ezért érdelek én pártfegyelmet? Na azt mondja: jó, eltöröljük, de azért egyet tanulj meg. A párt az az első számú vezető, a második a gazdasági vezető. Több az érdemed neked, ne csinálj ilyen marhaságot. Szóval jött nemsokára az új mechanizmus. Azok a műszaki emberek, akik nálam jól fizetett emberek voltak, másfélszeres fizetésért mentek a szövetkezetek

melléküzemágaiba. Mit lehetett tenni? Egyik ment vettem helyette egy másikat. Hirdettem újságban a személyzetisem kórházban vagy szanatóriumban. Behívtam na, koma akkor mutasd mid van. Megnéztem a bizonyítványait, egy óras beszélgetés után azt mondtam, fölveszlek, meglátjuk. Ezek közül nagyon sok nem vált be. Megint egy pár vezetőt le kellett váltani. Tulajdonképpen a végső konfliktust ide vezetem vissza. Túl sok lett az ellenségem.

Akkor már ki voltam szemelve a KGM tervező intézet vezérigazgató-helyettesének. Egyszer kint voltam külföldön, s azalatt egy szakszervezeti bizottsági ülésen olyan határozatot hoztak, hogy az igazgató nem támogatja a vállalati lakásépítést és a vállalati párttitkárral annyira össze vannak fonódva, hogy ők ketten intéznek mindent. Tényleg nagyon jóbaráti viszonyban voltunk a párttitkárral, de semmiféle összefonódás nem volt. A következő dolog lett: behívtam őket, és mondtam, hát fiúk, ha valami bajotok van, hát mért nem szóltok? De hát hiába tettem meg mindent, már összeszövetkeztek. A KISZ-titkár sem volt rátermett - tehát nem voltam vele megelégedve, nagyon sokat bírálgattam, de a bírálat segítő szándékúnak indult, legalábbis azt hittem, hogy az lesz. És megsértettem emberi mivoltában, vagy legalábbis megsértődött. Fiatal volt, de nagyon alattomos. Bejelentést tettek a szakszervezetnek, hogy vizsgálják ki: törvénytelenégeket követek el, fölveszem az embereket, mintha a saját vállalatom lenne. A szakszervezet átadta a népi ellenőrzésnek, kivizsgálták, kijött a népi ellenőrzési bizottság elnöke, hogy ne haragudj öreg, mindent rendben találtunk, semmiféle törvénytelenég nincs.

— Aztán jöttek hasonló ügyek, ügyecskék. Összeszedték a kilépett embereket, azt, akit elküldtem, azt, aki saját magától ment el sértődés folytán, és tettek egy bejelentést. Így, hogy végül 1969-ben fegyelmit kaptam. Kérdeztem a fegyelmi bizottság vezetőjétől, hogy no most minek tulajdonítja az egészét. Hiszen a vád csupa ürügy, ügy, ügyecske. Azt mondta, hogy nézd öreg, amiért téged el fogunk kapni az az, hogy megsértetted a káderpolitikát. A káderpolitikában pedig az van, hogy az embereket nyugodt légkörben kell hagyni dolgozni, azt nem lehet, hogy ma kinevezel valakit, egy egyszerű beosztású emberre azt mondd, hogy te osztályvezetőnek vagy alkalmas, tehát adsz neki egy löketet és fél év múlva azt mondd, hogy te egy senki vagy. Akkor kell megnézned, amikor beállítod. Hát mondom, igazad van, de vedd figyelembe a körülményeimet. Nincsenek körülmények, tények vannak. Ez igaz? Elismered? El. Na, azt mondja, csak ezért fogunk felelősségre vonni. Be is váltották. Adtak egy évet arra, hogy változtassak a módszereimen. Szeptember 2-án hozták a határozatot, hogy fellebbezhetek. Mondtam, hogy nem fellebbezek.

— Végül nem váltottak le. A következő év márciusa közepe táján jön a főkönyvelőm és jelenti, hogy az évközben kifizetett nyereségen túl van még ötvenhárom fizethető nyereségrészesedés. És akkor összerogytam egy pillanatra. Eljöttem haza, néhány napig tépelődtem és a végén megírtam egy levelet a miniszterhelyettesnek: a vállalat most nagyon jó helyzetben van és úgy érzem, én már tovább ezt nem tudnám fokozni. Nem várom meg, hogy egy év múlva értékeljenek, tisztelettel megkérem, hogy mentsen föl.

— A miniszterhelyettes behívott és azt mondta, hogy nézze, megkaptam a levelét, én megértem magát, de nem fogadom el. A következőt javasolom: a levél be van iktatva, írjon egy másik levelet. Irja azt, hogy elfáradt, és úgy érzi, hogy pihenésre van szüksége. S ki fogom magát küldeni külföldre három hónap tanulmányútra. Azalatt kipiheni a fáradalmakat és nem kell beszámolni arról, hogy mit tett külföldön. Első osztályú napidíjjal megy ki. Nagyon szépen köszönöm — döntöttem, nem másítom meg, bent hagyom a levelet. Azt mondja: értse meg, ha magát kizárják a pártból, maga akkor is igazgató marad, én ki fogok állni maga mellett. De ha maga konok, önfejú, nem tudok magáért többet tenni. Érti? Értem, s nagyon szépen köszönöm, nagyon hálás vagyok, nem tudom vállalni. Így érzem, hogy most nem lehet rám semmit mondani.

- No, szóval jött az értekezlet, hogy mi legyen velem. Összeült a pártbizottság és azt mondták, hogy van egy megoldás, ha az ÉM ad nekem egy igazgatói beosztást. Mikor jelentkeztem az ÉM-nél, azzal fogadtak, hogy üres igazgatói hely nincs, bejössz az ÉM-be, teljes átlagfizetésed megkapod. Még azt sem tudták megmondani, hogy melyik osztályra, főosztályra kerülök. Mondták, hogy lehet, hogy egy fél év múlva, lehet, hogy egy év múlva valahol majd kapok egy vállalatot.

Mondom: ne haragudjanak, engem az is érdekel, hogy egy leégett vállalatot kapok, kisvállalatot, nagyot? Pesten vagy az ország más részében? Hát azért az nekem sem mindegy. Hát valami konkrétabb dolgot mondjanak. Nem tudtak konkrétabbat. Egy biztos, hogy igazgató leszek. Nem tudtak többet mondani. Na, így jöttem el.

— Megengedi, ha egy percre megszakítom? Korábban a pártbizottság erős patronálója volt.

— Így van.

— Valami fordulat állt be a viszonyukban?

— Ott követtem el tulajdonképpen a baklövést, hogy nem fogadtam el a párthatározatot, hanem megelőztem azzal, hogy őket lehetetlenné tettem. Nem ők döntöttek rólam, hanem én magam. Mert akkor engem még úgy tartottak számon, mint egy olyan kádert, akire szükség van, akire számítanak. Ezt szemrehányóan el is mondták.

— Elvileg a pártbizottság korrekt volt. De azt mondom, ha minden gazdasági vezetővel ugyanezért a hibáért ugyanígy jártak volna el, akkor nem maradt volna az országban talán tíz százaléka sem a vezetőknek. Tehát én jogosnak tartom a pártbüntetést. Mert én addig csak egyet néztem, hogy a termelés menjen. Arra nem gondoltam nem volt rá időm, hogy megnézzem, egy emberben milyen kárt teszek azzal, hogy félévenként egyszer istenné, egyszer ördöggé nyilvánítják. S ez persze mindig visszaütött.

— Elmentem az AFIT-hoz főmérnöki beosztással. De szinte az első napon szembekerültem a párttitkárral. A taggyűlésen akár pozitívan akár negatívan szóltam hozzá, mindig megkontrázott és mindig úgy alám csapkodott. S annyira elfajult a dolog, hogy mondom a vezérnek, hogy te, én ezt nem csinálom. Nincs ennek semmi értelme. Teljesen kikészülnek az idegeim, elmegyek, majd keresek magamnak más munkát. Azt mondja, ne hülyéskedj, én nem tudlak téged elengedni, csak akkor, ha megfelelő körülmények közé tudsz kerülni. De nem volt maradásom. Mondtam a vezérnek, hogy elmegyek a Váci úton végig, és az első gyárba, ahol ki van írva, hogy kőművest fölvesznek, jelentkezek s elmegyek két-három évre kőművesnek. Azt mondja: nem létezik. Azt mondja, engem úgy felelősségre vonnak. Hogy egy képzett kádert kőművesnek, hát ekkora luxust még nem engedhet meg az ország. Mondtam: nézd, nekem van családom, van magánéletem ez is belejátszik a dolgaimba, így döntöttem. Nem engedett. Írtam Kádárnak egy levelet, leírtam benne, milyen dolgok kikészítettek ki teljesen idegileg; lassan öt éve, hogy ilyen ideg feszültségben hol védekezek, hol le vagyok bénulva.

— Behívtak a Kádár titkárságára, hogy személyesen akarok-e a Kádárral beszélni, vagy a panaszírodára bízom? Ők úgy látják, hogy teljesen igazam van, de ha az igazamat keresem mondták, hogy nagyon sok elvtárs jött már ide panasszal, akinek igazat tudtunk adni, volt, akinek az idegklinikára, volt akinek a Farkasréti temetőbe tudtuk már csak az igazságát eljuttatni. Nem tanácsoljuk a botrányt, inkább azt nézzük, hogy hogyan tovább. Hát mondtam, hogy én elismerem, Kádár nagyon le van kötve és ideje nincs arra, hogy mindenkivel külön foglalkozzon, mondják meg, mi a javaslatuk. Hát kőművesnek semmiképp se menjek, hanem ők kötelezik a KPM-et, hogy a tárcán belül hasonló beosztást biztosítsanak a számomra, és csak akkor fogadják el lezárnak az ügyet, ha én azt mondom, hogy megoldódott a probléma. No, így eltekintettem attól, hogy Kádárral személyesen beszéljek. Meggyőztek arról, hogy hülyeség elmenni kőművesnek, kijelölték az Útépítő Trösztöt, hogy ott jelentkezek és arról volt szó, hogy vagy főépítés-vezetőnek vagy osztályvezetőnek vesznek föl. Fogadott a műszaki vezér, megkaptam az utasítást: menj ki ehhez a Pestmegyei Közútépítő Vállalathoz, ott az igazgató megadja a beosztást. Kimentem, ismertem az igazgatót korábbról. Azt mondja: hát nézd, ki tudlak nevezni rögtön osztályvezetőnek, de munkád csak egy fél év múlva lesz. Ez egy szervezési osztály volna. Addig bent leszel a központban. Mondtam, jó adjál olyat, amit rögtön tudok végezni, el kell felejtennem sok hülyeséget, valamivel le kell kötni magam. Azt mondja: adok egy másik tippet. Ugyanazt elmondta, mint az AFIT-nál a vezér: nincs magasépítő részleg, én is akarok egyet, a miniszterhelyettesnek ez a mániája, te meg magasépítő vagy, csináljuk. Vállalod? Odamentem szeptemberben.

— Közben összemarakodott a főmérnök és az igazgató. Életre-halálra folyt a küzdelem. Pártszerűtlennek tartották a főmérnököt, folyt a vizsgálat. Az igazgató behívott, hogy öreg, nem tudok mást tenni, le kell állítani a magasépítést, mert nem jövedelmez, nem hoz annyit. Most én is a saját dolgaimmel vagyok elfoglalva. Menj ki mélyépítő építésvezetőnek Szentendrére.

Anyagiakban semmi károsodás nem lesz. Ha ez a téma lezárul, folytatjuk. Hát mondtam: marhára kitöltél velem, most három hónap után menjek valahová? Íjból helyet változtassak? Behívott a pártszervezet, — teljesen egyetértenek velem, az igazgatót fölszólítják, hogy adjon más munkakört. Akkor azt mondta: nézd, legyél személyzeti osztályvezető. Mondtam az igazgatónak, jó, de hát neked van személyzeti osztályvezetőd. Azt mondta: igen, de beülsz, megismered a munkáját, félév múlva átesszük valahova. Mondtam: ne haragudj, én üljek szembe valakivel, akinek ásom a sírját? Ez nem az én egyéniségem, ez nem megy. Azt mondja: finnyás vagy. Ő egy tipikus proli káder volt, valamikor tábornok volt és valami intim dolog miatt szereltették le.

— Lényeg az, hogy szeptember körül már leváltották a főmérnököt fegyelmivel, az igazgatót pedig decemberben bevitték a trösztbe. Mindaz a perspektíva, ami vele kialakult, megszűnt azzal, hogy jött egy új igazgató. Aztán jött az új pártvezetőségi választás, én voltam a jelölt bizottság elnöke. Megmondták, hogy kire tippelnek, kit szeretnének párttitkárnak, csűrtem-csavartam a szót, hogy rá adják a voksot. Egy év alatt kiderült, hogy a kis lapító, hunyászkodó emberkéből, amikor hatalom került a kezébe, egy istentelen nagy ember lett, aki semmit nem ismert, csak saját érdekét. Na akkor elmondtam neki egyszer-kétszer barátilag, aztán egyszer-kétszer plénumon is, hogy úgy érzem, melléfogtam. Berohant az igazgatóhoz és elmonda neki, hogy ő ezt nem tűri, ő lemond, mert amit ez a Sutus megenged magának. Akkor az igazgató nem azt mondja, hogy gyere be Pista, mi bajod van neked? Hanem berohannak a pártbizottságra, hogy a pártbizottság vonjon engem felelősségre, mert én a párttitkárt lejáratom. A pártbizottságon azt mondták, hogy a Sutus nem tartozik a hatáskörükbe. Vigyék taggyűlésre és vitassák meg. De mikor a beszélgetés lezajlott a pártbizottságon, öt perc múlva már jött a telefon, hogy Sutus vigyázz, itt voltak! Tudtam.

— Eltelik egy pár nap, jön az igazgató a folyosón, összefutunk. Ráérsz Pista? Mondom: természetes. Hát parancsolj velem. Te vagy a göré! Gyere. Hogy vagy, mi újság? Körülírja. Mondom, te valamit akarsz. Térjünk a tárgyra. Hogy lejáratod a párttitkárt. Hát azért mégis! A vállalat egyik vezetője. No mondom: nem tudom, hogy neked mit mondtak, de én elismétlem neked, amit én mondtam. Meghökken, aztán mondta: Nem lenne jobb, ha kibékülnének? Mondom: ne viccelj már, hát én nem haragszom. Hát azt mondja, én elhiszem, hogy te jót akarsz, de erről a párttitkárt is meg kell győzni, mert le akar mondani. Hát mondom: mondjon le, ki tartja vissza! Na, akkor újból berohantak a pártbizottságra, hogy most már betelt a pohár, most már lemond az igazgató is, lemond a párttitkár, ha velem valamit nem csinálnak.

— Na aztán, körülbelül három ilyen herce-hurca után, mire a végén lezárták azzal, hogy az ellenem felhozott vádak nem bizonyíthatóak. De ekkor már a helyzetem tarthatatlanná vált.

— Három évvel ezelőtt, május 1-én lesz három éve, írtam Szakali Jóskának egy levelet, hogy az idegi felőrlődés határára jutottam és visszaidézem azt, amit nekem mondott, amikor a fegyelmet adta. Azt, hogy Sutus, mi elismerjük, hogy neked nagy érdemeid vannak, de a fenegyerekséget még neked se engedjük meg. Egyet nem felejtünk el, hogy a mi kutyánk kölyke vagy és úgy bánunk veled, ezért nem zárunk ki a pártból és ezért számítunk rád. Ezt egyoldalúan írtam meg. Behívatott a Jóska és azt mondja, hogy mért nem szóltál előbb? Mért vártál te tíz évet? Hát én kivártam azt a tíz évet, hogy elteljen, mert addig meg akartam a saját lábamon állni, senkitől nem akartam protekciót. Bízva abban, hogy igazság van. Akkor még szuflám is volt.

— Szóval Szakali azt mondja, hogy öreg, hát mért kellett neked a tíz évet megvárni? Egy fél évet adsz, akkor rendbe rakjuk a dolgaikat. Hol tartasz? Mit akarsz? S mondom neki, hogy többet már nem tudok emberekkel foglalkozni, bár van némi rálátásom az emberekre, és állítólag könnyen elfogadnak. Oké öreg, fél év alatt megoldjuk. Kiszólt a X. kerületbe, meg Pest megyébe mindenütt az első titkárnak. Fogadtak is. Az egyik helyen az igazgatóval megállapodtam, hogy ennyi fizetésért, szociálpolitikai osztályvezetőnek oszt be. Amikor jött az időpont, amit megbeszéltünk,

hogy végérvényesen megállapodjunk, kimentem hozzá és azt mondja, hogy ne haragudj, meg fogsz lepődni, nem veszek fel. Mondom: valami kényszerítő körülmény jött közbe? Nem, de olyan véleményeket kaptam rólad, hogy te egy békétlen így mondta: szarkeverő ember vagy, és csak fölfordul a vállalat tőled. Meg azt mondta, hogy te az ötvenes években túlzottan balos voltál. Mondtam: látod, itt elmondom neked, hogy elismerem. És ha valaki, akkor bent volt a sodrásban, ha odaadta magát, akkor nem lehetett más a párton belül, csak balos. Ezzel otthagytam őt. De addigra már nagyon kikészültem.

— A magánéletére, egészségére hogyan hatott a sok konfliktus?

— Utólag visszagondolva: 1970-ben emelték utoljára a fizetésemet. Teljesen befagyasztották a béremet, se prémiumot, se jutalmat nem kaptam. Ezt utólag helyre tették úgy, hogy egy összegben adtak egy ezer forintos havi fizetésemelést. De nem is ez volt a fő baj. Most már le tudom szűrni magamnak azt, hogy ha még három évvel azelőtt adtak volna egy lehetőséget, akkor nem golyóztam volna be, nem ment volna az agyamra. Akkor még volt szufla bennem. Nem volt meg bennem a megalkuvási készség. Csak a kompromisszumig tudtam elmenni, de sose tudok megalkudni. Most se, semmivel. Megegyezni meg tudok, de megalkudni nem. És azt hiszem, hogy ez volt a, nagy szót használok, tragédiám, a sorstragédiám, hogy egyszer-kétszer nem alkudtam meg.

— Mivel százalékolták le?

— Agyi keringési zavarokkal. Lehet begolyózásnak venni, ráment az agyamra, vagy mindegy, akárhogy nevezzük.

— Most nyugdíjat kap és itthon van?

— Ha engem a képesítemem, a szakmai képesítemem szerinti munkakörből tettek volna ilyen rokkant-nyugdíjba, akkor körülbelül 7 ezer forint körüli nyugdíjam lenne. Most van a kiegészítésekkel együtt 4900, mert befagyasztották a béremet, ahogy mondtam. Tehát körülbelül ennyit fizettem rá arra, hogy jó ügyet képviseltem. Nem halok éhen. Nincsenek anyagi gondjaim. De szóval még lehetett volna kihozni valamit, csak valahol adtak volna egy olyan szűk területet, ahol ezt mondják, hogy öreg, itt megvetheted a lábad, a többi a te dolgod. Ha a szél ledönt, te bajod. Vesd meg magad. De nem kaptam egy akkora talpalatnyi helyet, hogy stabilan meg tudjak állni.

— És hogyhogy nem alakított ki magában valami stratégiát, nem jött rá, hogy esetleg másképp kell csinálni?

— Jogos a kérdés. Jogos a kérdés. Egyszer egy marxista tanárom mondta, hogy figyeljen ide, én jóval fiatalabb és tapasztalatlanabb vagyok, mint maga, de egy jó tanácsot adok magának. Az ellenséggel harcolunk, de a férgemet eltapossuk. És maga férgemmel áll szembe. Tanuljon meg taposni. Azt mondja, tudom, hogy ez a maga alkatához nem fog menni, de próbálja meg. Mondtam neki, hogy valószínű ön jobban ismer engem, tényleg erre alkalmatlan vagyok. Szóval az összes hibám ez volt, hogy én mindig harcolni akartam és vitával akartam érvényt szerezni az igazamnak, vagy a vélt igazamnak. Vagy megvárni, hogy valaki meggyőzzön arról, hogy öreg, melléfogtál, nincs igazad. Szóval ez a lényeg tulajdonképpen benne, hogy ez vezetett örökké vissza arra az útra, ahol mindig viták között őrlődtem. Én mindig hittem abban, hogy ha ezt a szervezeti szabályzatunk írja, hát akkor ennek így kell tisztán érvényre jutni.

— Tehát már többször próbáltam rátérni, hogy volt-e valami összefüggés az ön pályájának alakulása és a politikai hullámzások között?

— Nem. Csak személyes dolgok játszottak közre. Én nem tartoztam a Rákosi-garnitúrába, mert akkor én nem voltam olyan funkcióban, hogy olyan hatásom lett volna. Még akkor is, ha voltam párttitkár abban az időben, még akkor is, ha 17 éves korom óta agitáltam és rendszeresen végeztem ilyen pártmunkát. Egy kiskatona voltam, aki nem tud mást tenni, mint amit parancsolnak. Most nem kimenteni akarom én magam ezzel. Tehát én tulajdonképpen a lehetőséget már az ellenforradalom utáni időszakban kaptam. Én az új mechanizmus előkészítésének az időszakában

lettem vezető és amikor az igazgatói beosztásomból fölmentettek, a határozat még mindig úgy szólt, hogy igazgatói munkakör betöltésére változatlanul alkalmas.

— Biztos arról is gondolkozott már, hogy mik azok a szerkezeti okok, amik miatt konfliktusaiból nem tudott kikeveredni.

— Igen. Azok a nálam 5-10 évvel idősebbek, akik a háború előtt is esetleg tettek valamit ennek a rendszernek az érdekében, vagy a régi rendszer ellen, tehát voltak érdemeik és túlnötte őket az idő, méltánytalannak tartották, hogy ők most már nem vezetők. Így érzem, hogy azok engem is úgy maguk közé soroltak. Nekem sose volt és ma sincs ilyen érzésem és erre büszke vagyok. Ugye most már kisebb ember vagyok, mert nem vagyok vezető, hanem szimpla gyalogember vagyok. Ez soha nem bántott. Az egyik érdememnek tartom, hogy nem lettem sértődött. Megtanultam gondolkodni. A régi rendszernek volt a csendőrsége, vakon mindent végrehajtott. Ennek a rendszernek volt a proli tömege, amelyikre támaszkodott, és aki kevés öntudattal, de nagyon sok ösztönrel kiállt a rendszer mellett. Azt mondták, ezt határozták, tessék miénk. Egy kissé mellécsúszott úgy érzem az, hogy munkásokat vonjunk be a vezetésbe. Erőszakolják. Most hívják SZET-nek azt, amit mi szakérettségi címen végeztünk el. De szakbarbárokat neveltek belőlünk. Nem lettünk egyenértékű értelmiségiek, noha kategorikusan odaraknak bennünket, nem lettünk, mert humán műveltségünket nem tudtuk megszerezni, de utolérni sem tudtuk őket. A humán jellegű témáknál lemaradtunk vagy félrevonultunk. Mindig a cél megvalósítása felé mentünk. Tehát ezért leszeperálódtunk.

— Az a Murányi Béla mondta el nekem, aki szervezte ezt a találkozót, hogy öregem, én igazgató vagyok, mérnök vagyok, produkáltam, mint mérnök, de nem fogad el a régi értelmiség. Nem fogadnak el. Szóval nem vesznek be, mert elkötelezett párttag vagyok, mert munkásból lett mérnök vagyok és ilyen sok van. Ha valaki nem üvöltött együtt a farkasokkal jó értelemben mondom, tehát nem bántó szándékkal, nem tud érvényesülni.

— Másik dolog. Ezek a régi párttagok, akik valamikor ugye nem a rátermettség, hanem a bizalom, a megbízhatóság alapján vezetők lettek, ma úgy látják és látok benne valami igazságot, hogy a polgárság vezet. Tehát az a polgárság, amiről mi azt tanultuk annak idején, hogy heterogén, nem egy egységes valami, nem olyan, mint a munkásosztály. Most a vezetés, annak a nem tudom én milyen szeleknek szokták azt tisztelgetni.

— Fényes.

— Fényes szelek igen, azoknak a nemzedéke vagyunk mi és én úgy tartom magamat, hogy mi azért többet tettünk annál, minthogy így félrerakjanak bennünket. Nem is tudom, vajon a társadalom hibája ez, vagy az átnevelődött vezető rétegnek a módszere, hogy félrerak bennünket. De hogy a dolgok milyen bonyolultak: amikor a fegyelmim volt, többek között ez is vádpont volt, hogy elszakadtam a munkásosztálytól, és a deklasszált értelmiségi elemekhez csapódtam.

— Ennek fényében hogyan ítéli meg, jó volt-e, hogy Ön munkásból vezető lett? Ezt személyes szerencsének kell tekintenie, vagy talán boldogabb lett volna, ha segédmunkásból szakmunkás lesz, és lassabban halad előre?

— Bontsuk ketté. Tehát azt mondom, hogy a társadalom velem és velünk nyert azzal, hogy az adott fejlődés fokán bennünket bizonyos vezetői feladatokkal megbízott, vagy lehetőséget adott. Mert biztos lehetett benne, hogy végre is hajtjuk azt a feladatot, amit adtak. Azt mondom, hogy én hálás vagyok a társadalomnak, hogy az én hat elemimből egy főiskolai végzettségű valaki lehettem, mert másképp nem biztos, hogy eljutottam volna idáig. Ez az egyik része. Na most, az egyéni oldalról nézve: sokkal többre vittem volna az életben, ha munkás maradok. Mert olyan munkás lettem volna, aki alkati adottságánál fogva a munkások érdekképviselője lehet. És ha kőműves maradok, egyénileg jobban jártam volna a pénzzel.

— Szokott erről volt szakérettségisekkel beszélgetni?

— Igen-igen. Szóval az volt a baj tudja, hogy azokkal találkoztam jórészt, akik lecsúsztak, vagy elzüllöttek közülünk. Így szégyelltem, hogy az a nevelés, amit ott kaptunk az a lehetőség, amit mi

kaptunk, hogy onnan valaki züllött emberré váljon. És találkoztam olyannal, akivel őszintén megmondom, nem szívesen cserélek véleményt. Teljesen szembekerült.

— Szakmai pályafutása során volt-e úgy, hogy szakértettségisekkel dolgozott együtt, vagy támogatta őket?

— Hát nézze, olyanok voltak, hogy amikor igazgató voltam jöttek, hogy: emlékszel rám? és így... Akkor már tudtam, hogy lezüllött ember, akit az ital meg a lump életmód lezüllesztett. És akkor mondtam, hogy ne haragudj, abból senki nem fog megélni, hogy valamikor egy éven keresztül vele egy évfolyamon voltam, ez kevés ahhoz. Ehhez dolgozni kell. És mondtam, hogy próbálj meg máshol keresni, meg szólni az érdekedben... de mellém te nem kellesz munkatársnak. De csak ilyenek. Szóval olyan nagyon sok kapcsolatom nem volt. Elsodort az élet, de inkább akkor kerestek meg amikor a kitüntetésemet a sajtó leköszölte, meg amikor hallották, hogy igazgató lettem. Szóval kihasználni.

— Nagyon szívesen emlékszem azokra az időkre. Mondom: nem bántam meg, de ahogy mérleget csinállok, többre jutottam volna. hogyha maradok a kőműves szakmánál. Az én tragédiám az, hogy a lehetőséget elvették tőlem. Először volt az Erzsébet-híd. Az volt legnagyobb teljesítményem. Így tudtam az értelmiségivel elfogadtatni magam, úgy tudtam ambicionálni őket minden kényszer nélkül, hogy szinte büszke voltam rá, meg magamra is, hogy te Úristen! Sose hittem volna.

— A másik dolog, hogy túl korán emeltek ki mindig és mindig a feladat közben kezdtem beérni arra, amit vállaltam. Sose voltam kész ember, amikor kaptam a lehetőséget.

— A harminc éves találkozóra nem ment el?

— Nem. Akkor, egy ilyen rossz periódus volt rajtam. Amikor változik a légnyomás, a front jön. Néha olyan rossz hatással van, hogy nagyon készültem rá egyébként nem bírom. Akkor egy olyan periódusban voltam, hogy nem tudtam elmenni. De szívesen elmentem volna. Körülbelül két éve kerülöm a nagy társaságot még rokoni körben is, mivel ilyen agyi keringési dolgaim vannak. Most is csak úgy megy, úgy tehát ahogy maguk szóltak előre, hogy fognak jönni. És akkor erre fölkészültem, tehát most tudom magam spanolni. De hogy meddig fog tartani, és jön egy időszak, amikor zutty! El van vágva és akkor le kell szunyálni. Tehát most még tudom magam fegyelmezni, amíg ez a beszélgetés tart. Ezt nem azért mondtam én magának csak úgy inkább meg akarom magyarázni, hogy semmiféle egyéb tendencia nem volt. Rossz periódusban voltam. És ilyen elég sűrűn jön mostanában.

1989

— Tessék. Tessék kérdezni.

— Jó, akkor térjünk át arra, amit a telefonban is említett, a rehabilitáció kérdésére.

— Vannak benne intim részek, amiket el kell hallgatnom, de annyit el tudok mondani.

— Amikor szól, kikapcsolhatom a magnót.

— Nem kell kikapcsolni, nem fontos. Tehát amikor visszapergettem az eseményeket, előkerültek olyan papírok, amiket nem tudom, miért nem dobtam el. Átnyálazgattam, levezetgettem magamnak. És amikor kezdett kibontakozni ez a reformfolyamat, és kezdtek felszínre kerülni a dolgok, még jobban megerősödött bennem, hogy nekem elégtétel jár. Mert nem követtem el hibát, nem követtem el bűnt.

— S mit csinált?

— Megírtam az első levelet az MSZMP panaszirodájának, hogy rehabilitációs jellegű elégtételt szeretnék kapni, amihez adom az anyagokat, hogy mire alapozom. Válasz: nem tartják szociális szempontból indokoltnak.

— Szóval ez a rehabilitációs kérelme a nyugdíjra vonatkozott?

— Nyugdíjmelésre. És az erkölcsit is kértem, amit azzal indokoltam, hogy a gyerekeim előtt nem tudom magam még ma se tisztába tenni. Mert ma is fölmerül beszélgetés közben a kérdés, hogy apu, tulajdonképpen akkor mi volt a baj veled? Hát most már felnőttek vagyunk, mondd el. És amit

el tudtam mondani, azt nem értették meg. Fenntartásaik voltak. Tehát én azt vártam, kimondják azt, hogy akkor törvénytelenül jártak el.

— Na most, először elutasították. És akkor maga mit tett?

— Akkor visszaírtam személyesen Grósznak, hogy a panasziroda így foglalt állást; hogy szociális szempontból nem tartják indokoltnak; hogy ezért most megismétlem a kérésem azzal a különbséggel, nem a szociális szempontok alapján kérem, hanem úgy érzem, törvénytelenül jártak el velem a párt nevében föllépő emberek; és kérem, hogy személyesen hallgasson meg. Válasz alminger. Lényege a válasznak az, hogy nem tartják változatlanul jogosnak. Levették a napirendről. Akkor a szervezeti szabályzat adta lehetőségemnél fogva írtam a Központi Ellenőrző Bizottság elnökének, és ugyancsak kértem tőle a személyes meghallgattatásomat. Ott sem az elnök fogadott, hanem egy munkatársa. Mondta, ha úgy érzem nem kielégítő az ő személye, ha ragaszkodom hozzá, hogy az elnökkel személyesen beszéljek, akkor egy későbbi időpontot adnak. Mondtam, én már annyira belefáradtam ebbe is, hogy most elmondom. De egyet várok: őszintén mondja meg, jó úton járok-e, van-e jogalapja az ügyemnek, van-e remény arra, hogy ebből én valamit ki tudok hozni.

— És mit válaszolt?

— Hogy jogos. Azt mondta, adjak neki egy-két napot, és akkor hívjam föl és ő megmondja, hogy megtalálta-e a megfelelő módot. Pár nap múlva föl hívtam és mondja, hogy talált módot, talált lehetőséget, és örül neki, hogy tud segíteni. Adott egy nevet, amit most hadd ne mondjak, magas beosztást a Minisztertanácsban. Azt keressem meg. Bementem, és mondta, megkapta az információkat, és teljes mértékben egyetért azzal, hogy nekem valamilyen úton-módon nyugdíjemelést fognak adni. Erre mondtam, hogy ez csak az egyik része a dolognak. A másik része az erkölcsi. Azt mondja, mit akarsz? - Nagyon ideges volt. - Van ennek valami értelme? Mondom: a gyerekeim előtt szeretném, hogy tisztán álljak. Azt válaszolta erre, hogy ebben nem tudok mit tenni. Viszont azt kérte, hogy mivel ennyi évig voltam a pártnak a tagja, ne forduljak szembe a párttal, ne szellőztessem az ügyeket. És kért, hogy ezt legalább két évig tartsam be. Fáradt is voltam, már úgy értem, belefáradtam a témába, és azt mondtam, hogy rendben.

— Most mennyi az egész összjövedelme?

— Nyolcezer valamennyi. Nem tudom pontosan. Tehát a 4.700 forintról eljutottam nyolcezer- valameddig.

— Na most, közben megszűnt a KB, megszűnt az MSZMP. .. Maga ezt a megállapodását az illetővel változatlanul érvényesnek tartja?

— Igen. Ennyi korrektség maradt bennem. A szavamat adtam, és tartom. De minden olyan kérdésre válaszolok, ami nem személyes.

— Tehát akkor most tulajdonképpen ahhoz az egy emberhez maradt hűség.

— Nem. A szavamhoz. És a pártnak sem lettem az ellensége. Rájöttem a hibáira, amiért nem vállalom vele a további közösséget, de semmiféle előítéletem nincs.

— Ma más a véleménye már a pártról, mint régen?

— A mai helyzetben a pártra vonatkozóan odáig eljutottam, hogy már én se vagyok az MSZMP-nek a tagja, és egyetlenegy pártnak sem vagyok a tagja. Nagyon röviden: én a magam egyszerű észjárásával úgy vezetem le: a Párizsi Kommün megbukott, az Őszirózsás Forradalom megbukott, most megbukott az Európa-szerte kialakult szocialista mozgalom, a kommunista mozgalom. Tehát, nem vált be az a tétel, amivel például engem többek között párttaggá, vagy majdnem meggyőződéses taggá lehetett tenni, hogy azt mondták, a lényege a változásnak az, hogy a társadalmakban meg kell szüntetni a tőkés termelést, az egyéni kisajátítást. A szocialista társadalom célja pedig illúzió, hogy lehet társadalmi termelés, társadalmi kisajátítás. Pofon egyszerű. Pedig ez annyira hihető egy olyan félművelt kádernek, mint amilyen én is voltam. És körülbelül ezek a tételek tudtak ott tartani, és tudták elhithetni azt, hogy ez egy emberileg elfogadhatóbb, normálisabb társadalom lesz, mint a tőkés társadalmakban.

— Ha műveltebb lett volna, akkor nem hitte volna ezt el?

— Én elmondtam az előző beszélgetésben és a TV-riportban is, hogy minket szakbarbárokká tudtak csak eljuttatni, a humán műveltséget nem kaptuk meg. Pedig ma, amikor a gyerekeimtől megkérdezik, hogy milyen származásuk van, azt mondják, hogy értelmiségi. Én isten bizony, egyenértékű értelmiséginek tartom magam. Most is értelmiségi körbe dolgozom, műszaki ellenőr vagyok, ilyen fél munkakörbe. Fölnéznek rám. Pedig nem titkolom, és addig, amíg párttag voltam sem titkoltam a párttagságom. Elismerem, hogy mi az, amit én is hibának tartok, de hangsúlyoztam azt, hogy mi az, amivel alapvetően egyetértek. Tehát nem tartottak, magam se tartom magam vaskalaposnak és szemellenzősnek

— Ez mindenre magyarázat?

— Próbálok magamnak is megmagyarázni, hogy miért tettem. Miért éltem hittal, szóval nagyon sokáig meggyőződéssel... Minket egy irányba vittek. És a másik irányt nem ismerhettük meg. Magamról beszélek, de sok társamat ismerem annyira, hogy tudom mondani azt, hogy nagyon sokan hittünk ebbe. És nem tudtunk egyenlő partnerek lenni, éppen a hiányos műveltségünk, vagy a gyerekszoba hiánya miatt. Nem tudtunk az értelmiségbe beolvadni. Ezt nagyon sokan megerősítették, ezt a hitemet. És ez a felettem állókra is igaz volt. Nézze, nekem olyan vezetőim voltak, vagy olyan vezetők irányítása alatt dolgoztam, akik a politikájukat, tehát a politikát úgy valósították meg, hogy én azt a marxista egyetemen szerzett képesitésemnél fogva jobban értettem, mint ők. És amikor én korrigáltam őket, és elmondtam, hogy a véleményem - hozzátettem, hogy az ismereteim, és a saját véleményem - szerint ez így nem helytálló, akkor lejárattam a párttitkárt, lejárattam azt a gazdasági vezetőt, mondjuk, egy igazgatót, aki hiányosabb, felületesebb politikai ismeretekkel, rosszul definiálta a dolgokat. Aztán ezekből származtak is bajok.

— A pártból is ezért lépett ki?

— Megundorodtam a politikától. Tehát attól, hogy kihasználják a tömeget. Én hosszú ideig tömeg voltam, és ma is oda jutottam vissza, hogy tömeg vagyok. Tehát se a gazdasági munkám, se a korom, se a társadalmi helyzetem nem olyan, hogy én valahol, valamiben még hinni tudjak. A mostani tülekedésben rengeteg jó célkitűzést hallok, de a realitását a magam ismeretei alapján nem látom megvalósíthatónak. Ma itt a bársonyszékekért és a hatalomért folyik a harc. Azzal egyetértek, hogy azt a fajta politikát, amit az MSZMP képviselt, ez az ország nem tűrheti el, nem viseli el, nem lehet továbbvinni. Az alapvető reformokat elfogadom, de ennek részese már nem tudok lenni

— Most milyen szervezetnek tagja?

— Már csak a szakszervezetnek. Semminek, semmi másnak.

— Ön úgy érzi, hogy az, ami itt történik ma, nem sérti az Ön létérdekeit?

— Nem. Nem.

— A saját életében semmiféle negatív változásra nem számít?

— Nem.

— Mondja, fél valamitől?

— Nem. Nem félek, mert semmi olyat nem tettem.